

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview met Anique Hamelink. De identiteit die wordt gedragen

Auteurs: Tibbe Schreurs en Krijn Korsman

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 47.2, 44-47.

© 2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

e-ISSN 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE IDENTITEIT DIE WORDT GEDRAGEN

INTERVIEW MET ANIQUE HAMELINK

Tibbe Schreurs en Krijn Korsman

Wat zegt de kleding die wij dragen over onze identiteit; waar we vandaan komen, ons gender en hoe we gezien willen worden? Deze vragen zijn zowel relevant voor het heden als het verleden. Anique Hamelink – docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam – onderzocht de kleedgewoontes van mensen in het Noordwesten van het Romeinse Rijk op grafsteenmonumenten vanaf de opkomst van deze grafstenen in de provincies na de verovering van de gebieden door Rome tot de vierde eeuw n.Chr. In december 2024 heeft ze met succes haar proefschrift *Monumentalising identities. Presenting dress, gender and identity in funerary portraits in the Roman north-west* verdedigd. Skript-redacteurs Krijn Korsman en Tibbe Schreurs gingen bij haar langs voor een interview over haar onderzoek.

De praktische kant van kleding en geschiedenis

Om beter te begrijpen hoe Hamelink haar onderzoek heeft aangepakt en hoe ze tot nieuwe inzichten is gekomen, vroegen we naar haar passie voor historische re-enactment. Bij re-enactment verbeelden en beleven deelnemers een historische periode of gebeurtenis, waarbij ook authentieke kleding wordt gedragen. Re-enactment is een manier om geschiedenis levend te maken. Haar interesse in levende geschiedenis begon bij museumpark Archeon. ‘Ik ben tijdens mijn bachelor archeologie in Leiden begonnen bij Archeon’, vertelt Hamelink. Daar verzorgde ze rondleidingen voor bezoekers in toepasselijke kleding. ‘Archeon is geen re-enactment, maar wel een vorm van levende geschiedenis, een plek voor educatie en entertainment, vergelijkbaar met andere openluchtmusea zoals in Enkhuizen en Arnhem.’ En zo is haar liefde voor de praktische en publieke kant van geschiedenis begonnen. Ze is bij Archeon gebleven tot en met haar master en nu doet ze Romeinse re-enactment nog als hobby.

Op de vraag of dit invloed had op haar onderzoek, antwoordt ze volmondig ja. ‘Je komt nooit helemaal los van je eigen achtergrond bij de thema’s die je bestudeert.’ Daarbij leent het thema van haar promotieonderzoek zich goed voor een directe connectie met de fysieke kant van kleding. Omdat het direct op het lichaam wordt gedragen, is de link met identiteit goed te leggen. Het is het eerste wat mensen zien. ‘Je wordt door mensen beoordeeld op wat je draagt. En juist omdat je het echt draagt, is het zo’n essentieel onderdeel van re-enactment, roept het reacties op en denk je erover na’, stelt Hamelink. Tijdens re-enactment ben je eigenlijk een voorstelling van het verleden. Verder roept het ook nieuwe en praktische vragen op, wat leidt tot dieper historisch onderzoek over hoe kledingstukken in het verleden werden geproduceerd.

Zo raakten mensen in de internationale re-enactmentgemeenschap geïnspireerd door het onderzoek van Hamelink en begonnen zij zelf een Gallische tuniek te maken. Vervolgens kwamen ze met hun vragen bij Hamelink. ‘Mensen komen

Anique Hamelink in de zelf onderzochte en gemaakte reconstructie van de Gallische kledingstijl
Foto gemaakt door Alexander van de Bunt

naar je toe: “Hoe zit het nou? Wat voor naaisteken gebruikten ze dan en tot waar moet de mouw komen?”” Als mensen foto’s opstuurden, kwam Hamelink zelf ook met nieuwe vragen. Op de foto’s zag ze allemaal mensen met verschillende lichaamstypen: lang, breed, kort en smal. Terwijl ze op de grafstenen tot op de dag van vandaag nog geen persoon gevonden heeft die al te veel afwijkt van het toenmalige schoonheidsideaal. Er is dus een zekere mate van idealisering van het lichaam, in ieder geval hoe ze herinnerd wilden worden op hun grafstenen. ‘Als je zo’n kledingstuk aantrekt en je bekijkt jezelf in de spiegel, kan dat hele andere vragen oproepen.’ Deze vragen zouden nooit opkomen bij het bestuderen van de grafstenen in een museum of in een boek, vertelt Hamelink. Terwijl de praktische vragen over het maken en dragen van de kleding ongetwijfeld ook al in de

Romeinse tijd werden gesteld. Door re-enactment kon Hamelink haarzelf dus indringender verplaatsen in de gedachten die opkomen bij de productie van kleding in de Romeinse tijd.

Gallische identiteit

Het onderzoek van Hamelink richt zich op grafportretten uit het Noordwesten van het Romeinse Rijk. Ze heeft van uiteenlopende portretten onderzocht hoe men zichzelf presenteerde: wat men droeg, wat ze aan het doen waren en hoe ze over wilden komen. Hamelink zocht naar mogelijke connecties tussen deze portretten en de identiteit van de regio en het individu. Grafportretten bieden meer mogelijkheden om een bredere bevolking te onderzoeken dan geschreven bronnen. Er werd toen bijna alleen maar geschreven over de bovenlaag van de samenleving in Rome, waar de schrijvers onderdeel van

uitmaakten. Daarbovenop brachten deze Romeinse schrijvers slechts korte bezoeken aan de provincies, waardoor ze de cultuur en gewoontes omschreven als buitenstaanders. Een inzicht in hoe de inwoners van het Noordwesten zichzelf zagen, is in de geschreven bronnen niet te vinden. Bij grafportretten krijgen we een inkijk in hoe men in het Noordwesten naar zichzelf keek; het aandeel vrouwen is zelfs iets hoger dan dat van de mannen en de portretten werden door henzelf of naaste familie vormgegeven.

In haar onderzoek is Hamelink mede dankzij haar kennis van kleding en stof tot nieuwe inzichten gekomen. Bekend was dat in grote delen van het Noordwesten van het Romeinse Rijk de Gallische tuniek dominant was, een typisch regionaal kledingstuk. Toch heeft zij in samenwerking met een Franse collega Nicolas Delferrière Romeinse invloeden op sommige van deze tunieken gevonden. 'Het begint bij het begrijpen hoe je moet kijken naar het materiaal dat je bestudeert.' Ze kijkt met een heel ander oog naar kleding dan een historicus of archeoloog die zelf geen ervaring heeft met het maken van kleding. Dat maakt haar blik uniek; ze vergelijkt het met hoe een timmerman anders naar een huis kijkt. Op een congres vertelde haar Franse collega over verfresten die hij had gevonden op de grafstenen, waarna Hamelink speculeerde dat dit mogelijk clavi zouden zijn. Clavi zijn verticale strepen langs beide schouders van een tuniek en waren een typisch Romeins fenomeen. Samen met haar Franse collega heeft Hamelink hier vervolgens verder onderzoek naar gedaan en haar vermoedens bleken juist te zijn.

Het gebruik van de clavi zegt ons iets over hoe de inwoners van het Noordwesten zichzelf zagen. De inheemse Gallische tuniek lijkt een verwerping van de Romeinse identiteit in de regio, maar met Hamelinks vondst valt dit dus sterk te betwisten. Ze noemt de Gallische cultuur zowel inheems als Romeins – de

Gallische tuniek begon immers pas zijn intrede te maken nadat de provincies al enkele generaties onderdeel waren van het Romeinse Rijk. De clavi zijn een aanwijzing voor hoe mensen zichzelf zagen. Samen met ander bronmateriaal over religie, eetgewoonten en bouwstijlen lijkt het dat mensen zich zowel Gallisch/provinciaal konden voelen als Romeins – vergelijkbaar met hoe mensen zichzelf in de eenentwintigste eeuw als Nederlander en Europeaan kunnen zien. De combinatie van inheemse en Romeinse elementen wijzen dus op een duale identiteit die mensen konden aannemen.

Verskillende sociale normen

Hamelinks onderzoek heeft ook veel toegevoegd op het gebied van de wijze waarop genderidentiteit werd vastgelegd in kleding. Bij Romeinse kleding zijn er belangrijke verschillen in lengte tussen mannen en vrouwen. Romeinse tunieken voor vrouwen hadden over het algemeen langere mouwen en vielen verder over de knieën heen dan mannelijke tunieken. Bij de Gallische tunieken is dit ook het geval, maar de verschillen lijken minder duidelijk. Romeinen droegen verder een riem en deze werd door mannen aanzienlijk lager gedragen dan door vrouwen. Hierdoor veranderde het silhouet en kwam de nadruk op andere delen van het lichaam te liggen. De riem ontbreekt bij de Gallische tuniek, dus het onderscheid tussen mannen en vrouwen was op het oog veel minder duidelijk dan bij de Romeinse tegenhanger. 'Als iemand vanuit Rome naar Gallië kwam, zou hij waarschijnlijk verbaasd zijn geweest over hoe "verwijfd" de mannen zich kleedden met hun lange mouwen en tunieken', stelt Hamelink.

Verder heeft ze ook waaiers gevonden op mannelijke grafsteenportretten. Dat was opmerkelijk, aangezien waaiers in de Romeinse cultuur als typisch vrouwelijk gezien werden. Mannen in Italië zullen ongetwijfeld waaiers hebben gebruikt om koelte toe te wuiven. Toch kon een

man in de Romeinse cultuur beter niet gezien worden met een waaier, laat staan pronken met dit object op zijn grafsteen. In Gallië leken mannen hier dus minder moeite mee te hebben: de gendernormen die in Italië golden, gingen blijkbaar niet op voor het Noordwesten van het rijk.

Buiten de genderverschillen was de kledingcultuur in Gallië vrij uniform, met weinig ruimte voor afwijkende stijlen, lengtes en accessoires. In haar bronmateriaal vond Hamelink weinig variatie: de mouw kon iets langer of korter zijn, er was wel of geen franje en er waren ongetwijfeld verschillende kleuren tunieken. Hamelink gelooft dat sociale verwachtingen sterke invloeden hadden op de variatie – dan wel het gebrek aan variatie. Daartegenover stond men in de Romeinse tijd veel dichterbij het maakproces van hun kleding. ‘Soms maakten ze het zelf, van het scheren van het schaap tot het weven en verven van hun tuniek. Ze kwamen in ieder geval in nauw contact met de productie van het kledingstuk.’

Hamelink ziet hierin een sterk contrast met de eenentwintigste eeuw: vandaag de dag staan we in West-Europa ver weg van de productie van kleding. Toch lijkt het alsof we eindeloos veel keus hebben uit verschillende stijlen en combinaties. Waar men in de Romeinse tijd zelf inspraak had op hoe het kledingstuk eruit kwam te zien, waren de mogelijkheden beperkt. Nu lijken de mogelijkheden eindeloos, maar hebben we nauwelijks directe inspraak in de productie van onze kleding. Vroeger had men inspraak maar geen vrije keus, nu hebben we vrije keus maar geen inspraak; een haast paradoxale conclusie.

Al met al heeft het onderzoek van Hamelink veel nieuwe inzichten opgeleverd. De ontdekking van clavi draagt bij aan een groter patroon van overgenomen aspecten van Romeinse cultuur in de provincies. Deze overnames en aanpassingen in combinatie met typisch provinciale

kenmerken wijzen op de mogelijkheid van duale identiteiten; men kon zich zowel Romeins als Gallisch voelen. Soms kregen aspecten van de Romeinse cultuur een andere betekenis, zoals bij de waaiers waarbij het gebruik door mannen acceptabeler leek in het Noordwesten van het rijk dan in Italië. Mensen waren in de Romeinse tijd meer daarnaast betrokken bij de productie van hun kleding. Toch laat de uniformiteit zien dat er een gedeeld kader was in het noordwesten waarbinnen slechts beperkt werd gevarieerd. Grafstenen zijn dus een waardevolle bron van informatie over de identiteit van de toenmalige bewoners van Gallië en omstreken.

De vondsten naar aanleiding van het onderzoek zijn ook resultaat van Hamelinks eigen identiteit. Door haar uitgebreide kennis van kleding, materialen en levende geschiedenis keek ze anders naar de portretten en stelde ze andere vragen bij de kleding dan onderzoekers voor haar. Hierdoor kwam Hamelink tot nieuwe inzichten over de identiteit die wordt gedragen en vormgegeven met kleding. Zo zie je maar: identiteit wordt breed gedragen.

Anique Hamelink is sinds augustus 2024 docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Ze is gespecialiseerd in sociale en culturele geschiedenis van het westen van het Romeinse Rijk. Ze heeft Archeologie en Oude Geschiedenis gestudeerd in Leiden en heeft haar promotieonderzoek aan de UvA gedaan tussen 2018 en 2024. Ze houdt zich bezig met onderzoeksthema's zoals culturele identiteit, gender, funeraire cultuur, visuele cultuur, kleding, het dagelijks leven, civiele en militaire interacties en experimentele archeologie. Ze doet veel publieksprojecten en zit in het bestuur van de Nederlandse re-enactment vereniging Legio II Augusta.